

wak

Hilde
Teuchies
roman wak

‘Elk leven is een verzachtende omstandigheid’
Thomas Bernhard, *Watten*

voor K.

Elza

Het is vannacht beginnen sneeuwen. Er ligt een dun laagje op het pad naar het huis. Onderaan de helling loopt een nat dubbelspoor over het wit, het duikt op bij de sparren aan de zuidkant, maakt een perfecte lus over het grindplein, langs de brievenbussen en terug naar de landweg. De postbode kwam toen het nog donker was.

De groene brievenbus hoort bij het huis en draagt de naam Horn. Elza heeft er nog niet in gekeken. Behalve De Berg en een Zweedse vriend weet niemand waar ze zit.

In het halletje leunt ze tegen het verweerde hout van de deurpost en trekt winterlaarzen aan. Wollen muts diep over de oren schuifelt ze het pad af naar beneden, waar de weg vanuit de buitenwereld doodloopt. De rij brievenbussen, alle acht mooi naast elkaar aan een horizontale lat, zijn het enige bewijs dat ze burens heeft. De huisjes liggen verscholen in het bos en zijn in dit seizoen op een enkel na onbewoond. Dat vindt Elza best. Op het plein vertrekt een grindpad langs hoopjes rotsen en hoog riet naar de steiger. Vanuit haar *stuga* boven op de helling, kan ze over de wuivende stengels heen de gladde, glinsterende zee zien, tot aan het dichtbegroeide eiland een heel eind verderop. Als ze op de vlonder staat, ziet ze links de open zee die tot Finland reikt.

Wanneer ze denkt dat het een mooie dag wordt – het vrijmoedige licht achter het slaapkamerraam – gaat ze nog voor het ontbijt de deur uit en wandelt naar het versleten bankje op het uiterste punt van de vlonder. Daar kijkt ze hoe de zon opkomt vanachter de zwarte

rug van het eiland en wordt ze gewaar hoe, nog voor de eerste stralen haar raken, de grijze wereld vol kleuren stroomt. Dit zijn de goede momenten.

Ze haalt het sleuteltje uit haar jaszak en opent de Horn-bus. Een reclameblaadje van een vis- en jachtwinkel en een bruine enveloppe met haar naam op. In het handschrift van De Berg.

In de keuken vult ze een kop met lauwwarm geworden koffie en gaat zitten bij het raam. Het sneeuwt niet meer, in de wolken zitten blauwe gaten. Voor het huis zwiepen de magere takken van de appelboom in de wind, af en toe tikt er een tegen het keukenraam. De enveloppe ligt voor haar op de tafel. Iets is het huis binnengedrongen, ze heeft er niet om gevraagd.

Thuis, onderaan in een kast op de slaapkamer, ligt een doos vol postkaarten en brieven. Door De Berg verzonden in de jaren toen ze nog geen huis deelden. Summiere berichten met korte aankondigingen:

Kom volgende week vrijdagavond aan met de laatste trein, kus.

Snel bezoek aan Pissarro, je t'embrasse.

Kan niet wachten, liefs.

Op de enveloppen tekende hij vaak met rode viltstift een abstract gebogen vorm, altijd dezelfde. De bondigheid van de boodschappen was een voorteken. Maar ze had er geen oog voor. Ze vond de compacte communicatie aantrekkelijk, de woorden zaten vol toekomst en het wit tussen de regels liet alle opties open.

Ze wil niet weten wat hij schrijft. Wat het ook is, het zal te weinig zijn of te veel of naast de kwestie. Ze zal

zich ergeren en teleurgesteld zijn. Als ze de brief opent zal hij binnenkomen, hier in dit huis, en dan voelt ze zich misschien schuldig.

Dit huis is voor haar alleen. Het maakt niet uit, had de eigenaar gezegd, blij zolang je wil, of tot de lente komt. Het huis staat op een heuveltje, daar houdt ze van, en het heeft een verweerde buitenkant van roodhouten planken met witte boorden rond de ramen, zoals in de boeken van Astrid Lindgren. Binnen is er niet meer dan een leefkeuken met een enkele kraan, een gasfornuis en een houtkachel. Onder het dak is een slaapkamer met ijsbloemen op de ramen. Haar huis nu.

Ze sloeg zo hard ze kon, met de vlakke hand. Hij stond voor haar en haar hand kwam met kracht en precisie tegen zijn kaak terecht. Ze had staan trappelen met gebalde vuisten, woedend, machteloos. Toen haalde ze met één harde mep naar hem uit, waarbij ze – dat wist ze nog voor hij beide handen op zijn wang legde en zijn verbouwereerde ogen vol tranen schoten – een grens overschreed. Daar viel niets aan te verhelpen.

Alles wat daarna gebeurde, in ijltempo en met een beslistheid die ze niet voor mogelijk hield, kwam voort uit die ene seconde, het moment waarop ze het opgaf begripvol te zijn. Ze liep naar boven – bloed ijskoud in de aders –, trok een grote valies uit de ingebouwde kast van de slaapkamer, propte er op goed geluk een hoop kleren, ondergoed en toiletgerief in en sleepte hem daarna de trap af, bonkend op elke trede. Ze stak haar e-reader, laptop en een handvol boeken in een kleine rugzak, rende terug naar boven voor haar paspoort,

greep beneden jas en handtas en trok zonder omkijken de deur achter zich dicht. De Berg had zich niet verroerd. Dat deed hij nooit als ze woorden hadden. Fout: hij had geen woorden. De hare spoten als lava naar buiten maar hij zweeg. Onmin maakte hem doof en sprakeloos. Als versteend wachtte hij tot het overwaaide.

Dertien uur later trok ze op de vierde verdieping van een hotel in Athene de koffer uit de lift en liep een sombere gang in op zoek naar kamernummer 414. Ze had de nacht doorgebracht op de sofa van een Brusselse vriendin, die weinig vragen stelde. Ze sliep slecht en stond op een belachelijk vroeg uur in Zaventem. De opdracht in Griekenland lag al weken vast en kwam nu op het goede moment. Ze hield haar kaart tegen het slot, opende de deur en stak het plasticje in de sleuf. Alle lichten floepten tegelijk aan. Het was een kille kamer met de anonieme standaarduitrusting die voor comfort doorging en een stenen vloer – wat ze haatte. Ze liep naar het raam en keek naar de trieste sliert auto's die beneden over het natte asfalt schoven. Ze wou de gordijnen dichttrekken, zich met jas en schoenen aan op het bed laten vallen en slapen. Maar ze tilde de koffer op de sprei, haalde de toiletpullen eruit en liep naar de badkamer om haar tanden te poetsen. Dat deed ze slordig en zonder in de spiegel te kijken. In de kamer greep ze haar tas, ze werkte blind nog even haar lippen bij met een rode stift en trok de deur achter zich dicht. In de lift weerkaatste de achterwand een zelfingenomen vrouw met vermoeide ogen. Ze draaide zich om en focuste op de agenda van de namiddag.

In de vergaderzaal van de Onassis Foundation zat een vijftigtal mannen en vrouwen in een dubbele halve kring te luisteren naar de uiteenzetting van een lange, jonge vrouw met een blauwe bril. Fins, wist Elza. De vrouw praatte snel en keek nauwelijks op van haar notities terwijl ze door slides met staafdiagrammen, tabellen en grafieken ploegde. Ze werkte voor het directoraat-generaal in Brussel en probeerde uit de doeken te doen welke rijkdom aan maatregelen en subsidie-instrumenten de Europese Commissie de afgelopen jaren voor de kunsten in het leven had geroepen. Elza zag dat ze zenuwachtig was, haar enthousiasme was doorzichtig, ze bevond zich in het hol van de leeuw. De toehoorders, een internationale mix van kunstenaars, cultuurmanagers en alternatievelingen, waren sceptisch. Ze waren naar Athene gereisd omdat ze vonden dat Europa er een zootje van maakte en enkel pro forma wat ondergefinancierde programmaatjes overhad voor de immer bedreigde kunstenaars.

Elza zat vooraan op een klein verhoog. Dadelijk zou ze de spreekster vragen af te ronden en haar uitnodigen naast haar plaats te nemen. Er moest een vraag-en-antwoordsessie volgen en ze betwijfelde of ze die constructief kon laten verlopen. Haar hoofd zat vol mist. Waarom had ze zich weer geveleid moeten voelen toen de vraag om te modereren opdook in haar mailbox? Wie wil er nu in november naar Athene? Ze dacht aan de bergtoppen met verse sneeuw die ze, hoog boven de Alpen, in de vroege zon had zien schitteren en hoe opgelucht ze zich voelde toen de afstand tot De Berg met de minuut groter werd.

Na afloop van de sessie glipte ze weg voordat enkele bekenden haar konden uitnodigen voor het diner. Ze kon zich niet herinneren hoelang het geleden was dat ze dat prettig vond, na de werkdag met collega's doorzakken in een lokaal restaurant.

Ze zocht een bijna verlaten café, at een slaatje en sleepte zich naar een klein theater niet ver van het hotel. Het Onassisprogramma maakte gewag van een jong Grieks gezelschap met een eigentijdse, eigenzinnige en baanbrekende versie van Sartres *Huis Clos*. Ze maakte zich geen illusies. Na enige aarzeling vond ze de plek, een omgebouwde loods in een zijsteegje. Op rijen losse stoelen had zich een dertigtal toeschouwers verzameld, Atheense jongelui vooral, kameraden uit de theaterschool allicht. Ze knikte naar een kalende man die achterin had plaatsgenomen. Hij was programmator van een kunstenplek in Stavanger. Al jaren kwam ze hem tegen op festivals en meetings in Europa en nooit had ze de behoefte gevoeld een woord met hem te wisselen. Hij knikte terug, zonder glimlachen. Die middag had hij in stilte het debat gevolgd dat, mede door haar slappe interventies, naar alle kanten was uitgewaaierd.

Tussen de derde en de vierde scène gaf ze er de brui aan. De regisseur had een link ontdekt tussen Sartres hel en de dreigende klimaatapocalyps, en de vier jongelui gingen van op het plateau tekeer alsof ze de boodschap eigenhandig door de kelen van de bezoekers wilden rammen. Elza werd er doodmoe van.

In de straten van Athene was het donker. Ze liep als een zombie door de regen en kroop geradbraakt tussen de lakens.

Ze viel in een put zonder bodem.

Ze lag op de bodem van een meer, in de modder.

Ze zwom in de modder.

Ze werd wakker met onmenselijke dorst.

Merkte dat ze niet kon bewegen.

Lag naar het plafond te staren tot het licht werd.

Sleurde zich naar de wc-pot.

Zat een halfuur op de bril moed te verzamelen voor de terugtocht naar het bed.

Sliep een droomloze twaalfurige slaap.

Dronk een glas water en sliep nog eens tien uur.

In de vroege ochtend sloop ze naar beneden, wachtte tot de ontbijtzaal openging en dronk drie koffies. Ze moest haar terugvlucht halen. Ze stond met opeengeklemd kaken in de metro, staarde naar de vloer bij de check-in en keek urenlang gedachteloos uit het vliegtuigraampje. Ten slotte belde ze weer aan bij de vriendin in Brussel, ze sliep er drie dagen op de sofa. De dokter schreef twee maanden rust voor. Ze wou niet naar huis en kocht een treinticket voor Stockholm.

De koffie is koud geworden, Elza prutst de klep van de bruine enveloppe open en haalt er een kleine witte uit, en ook een kattenbelletje: *misschien belangrijk? xxx*. Op de witte briefomslag staat, in een gedrongen handschrift, opnieuw haar naam en in de linkerbovenhoek die van de afzender: W. Demand.

Ze kent maar één man met die naam.

Vierkante kop, stevig postuur. Kort van stof maar minzaam, ze dacht altijd aan een plattelandsdokter uit de vorige eeuw. De laatste keer dat ze hem zag was hij helemaal grijs geworden, met meer dan ooit borstelige wenkbrauwen. Het droeg bij aan zijn allure van wijze arts, iemand op wie je kon vertrouwen.

‘Gefeliciteerd met uw pensioen, dokter. Kent u me nog?’

De gêne komt vanzelf weer boven. Die twee glazen cava had ze niet moeten aannemen – of niet zo snel naar binnen kieperen. Het was een warme dag geweest en ze had dorst.

Ze belandde toevallig op zijn afscheidsdrink, samenloop van omstandigheden zoals dat heet. Alsof niet elke omstandigheid de uitkomst is van een oneindige reeks toevalletjes, een lawine van actie en gevolg. Een routine-bezoek aan haar huisarts op het einde van een vrijdagse consultatiemiddag bleek samen te vallen met de pensioensreceptie voor dokter Demand.

‘Kom gerust mee,’ had haar dokter gezegd toen ze het kabinet verlieten en voorbij de open deur van het zaaltje kwamen. ‘Iedereen is welkom, zeker zijn oud-patiënten. Je zal hem een plezier doen.’

Voor ze het wist stond ze met een glas in de hand tussen het geroezemoes. Haar hart klopte in haar keel toen ze hem in de gaten kreeg. Zo had ze het zich niet voorgesteld.

Een halfuur later – de meeste gasten waren al vertrokken en er praatte even niemand met hem – liep ze

met zweet in de handen naar Demand toe. Het leek hem niet te verbazen dat ze voor hem stond.

‘Natuurlijk ken ik je nog.’ Hij knikte welwillend en wachtte af, keek haar letterlijk vanuit de hoogte aan. Dat bracht haar uit evenwicht, ze was vergeten dat hij zo onverstoorbaar kon zijn. Haar wangen gloeiden, dat had ze bij schuimwijn.

Ze was bang dat er een stilte zou vallen, daar had ze geen zin in, ze ging snel praten en rakelde de ene anekdote na de andere op. Over de verbijstering toen hij haar bij de eerste bevalling gewoon achterliet maar na een nacht van weeën toch precies op tijd verscheen om het kind te verlossen. Over het steentje in de neus van de oudste, de terugkerende gebroken botten bij de jongste. Hij leek zijn best te doen om te luisteren, voegde af en toe een detail toe, als om haar te verzekeren dat hij het zich nog allemaal herinnerde. Meestal knikte hij gewoon.

Ze stokte, kon even niets bedenken. Behalve dat ene. De vraag die ze misschien wilde stellen maar nu nog niet en toen legde hij zijn hand op haar arm, heel kort, als om zich te verontschuldigen, en zette een halve stap in de richting van de deur. In een reflex deed ze ook een stap naar voren en ging pal voor hem staan. Haar nek sloeg rood uit. Ze zei, het klonk belachelijk luid: ‘Excuseer, dokter, wat ik nog wou vragen: bent u tevreden over uw loopbaan? Ik bedoel: hebt u nooit getwijfeld?’

Het had neutraal moeten klinken, als een vraag voor een lokaal krantje. Het klonk cynisch.

Hij keek haar aan zonder uitdrukking.

III

Tussen het knetteren van de houtkachel en het suizen van de wind in de dakpannen door klinkt gebrom dat langzaam luider wordt. Elza staat op, laat de enveloppe op tafel achter en loopt naar het raam. Ze wacht tot ze de quad ziet opduiken tussen de bomen. Ze heeft zijn gedreun herkend.

Het is Magnus. Traag komt hij tussen de sparren tevoorschijn, de quad schudt heen en weer over het met wortels bezaaide pad. Druk vandaag. Dagenlang geen beweging en nu de postbode én de buurman. Ze zegt het luidop, dat doet ze soms in deze uren van alleen-zijn. Thuis heeft ze een poetsvrouw die hetzelfde doet en haar bezigheden van Pools commentaar voorziet. Ze vindt dat het iets huiselijks heeft.

Magnus rommelt wat aan bij de brievenbussen en parkeert dan het vehikel onderaan haar pad. Moeizaam komt hij van het zitje en dan begint hij met trage passen aan de klim naar de voordeur. Zijn laarzen trekken een dikke stippellijn van modder in de sneeuw. Rondbuikig en kort van stuk, met zijn afgeleefde jack en rode muts, een doorgroefd gezicht boven een korte, witte baard, heeft hij alles van een trol op mensenmaat. Het ontbreekt hem alleen aan grote oren. Wolkjes ontsnappen uit zijn mond terwijl hij nadert. Ze loopt naar het halletje en gaat in het deurgat staan. Hij gromt een *god morgon*, zij zet een stap opzij en houdt de deur wijd open. Op de ruwe, bruine mat stampt hij zonder omhaal zijn laarzen uit, hij trekt zijn muts af – dunne slierten grijs plakken tegen zijn schedel – en schuifelt op wollen

sokken naar de keuken, waar hij handenwrijvend bij de houtkachel gaat staan.

Magnus is de enige van de eigenaars die ook tijdens de wintermaanden op het schiereiland woont. De doorsnee Zweed is dol op het buitenleven maar heeft tijdens de donkere maanden toch liefst een stad in de nabijheid. Magnus niet, hij houdt van sneeuw en kou en heeft al genoeg steden gezien, zegt hij. De verhuurder van haar huisje heeft hem gevraagd een oogje in het zeil te houden: het gebeurt niet vaak dat een vrouw alleen dit rudimentaire onderkomen betreft in de winter. Dus had Magnus twee dagen na haar aankomst voor de deur gestaan.

Opgeschrikt door getik tegen het raam had ze de deur op een kier geopend. Het schemerde al en ze verwachtte niemand. Met tegenzin liet ze hem binnen, van de verhuurder wist ze dat hij een aimabele kerel was, een beetje knorrig misschien maar hij zou haar met elk praktisch probleem kunnen bijstaan. De eerste vijf minuten verliepen stroef, Magnus was op een stoel bij de keukentafel neergeploft en keek wantrouwend rond. Hij rook naar zweet en vis. Ze vreesde dat ze hem tot last was, een stadsmens die niet wist hoe je een houtkachel een nacht lang brandende hield. Het ging beter toen ze een fles wijn bovenhaalde, aquavit had ze niet in huis. Na twee glazen begon hij te praten.

Hij had een band met het huis, een tiental jaren geleden had hij hier zelf gewoond terwijl hij bouwde aan zijn eigen houten optrek verderop in het bos, aan de rand van het water. Het was een goed huis, zei hij. Het had toebehoord aan een vissersfamilie die er generatie

na generatie magere kinderen grootbracht, tot er elders aan het armoedige bestaan te ontsnappen viel. Daarna stond het jaren leeg.

Magnus sprak een wat roestig maar best verstaanbaar Engels. Hij had in zijn beginjaren als marien bioloog in Plymouth gewerkt. Daarna bleef hij met zijn gezin dichterbij huis en legde zich toe op de Zweedse Scherenkust. Dat kwam ze pas later te weten. Die eerste keer hield hij het bij instructies voor het huis en een aantal waarschuwingen voor het gebruik van de roeiboot.

Slurpend aan de kop koffie die ze hem in handen heeft gedruwd staat hij door het raam te kijken. Hij polst of hij boodschappen kan meebrengen. Eén keer per week rijdt hij met de quad naar een parkeerplaats bij de grote weg en vandaar met zijn oude Volvo twintig kilometer verder naar het stadje om voorraad in te slaan. Drank en eten, in die volgorde. Ze kan wel wat *filmjölk* en verse groenten gebruiken, zegt ze. Zelf vermijdt ze tochtjes naar de stad, te veel tl-licht, te veel premature kerstsfeer. Sinds ze twee weken geleden aankwam, leende ze één keer de auto van de verhuurder drie kilometer verderop. Ze vond in de stadsbibliotheek een rustige plek met wifi, stuurde een geruststellende mail naar haar zonen en betaalde een dringende factuur. Ze weet dat Magnus' eerste stop de *Systembolaget* zal zijn – staatswinkel voor alcoholische drank, clean als een apotheek –, dus bestelt ze ook een kratje bordeaux.

Hij trekt zijn muts weer over zijn oren en wijst op de bruine enveloppe op de keukentafel. Post? Tussen

het bed van rimpels zijn de ijsblauwe ogen nauwelijks te zien. Alles oké?

Ze haalt haar schouders op. We zullen zien.

IV

Achter het huis hangt de late ochtend schuin tussen de boomgaard, hij doet de toppen van grassprietten blinken als parels in de sneeuw. Met een hand op de klink van de schuurdeur staat Elza stil. Ze kijkt naar dat licht alsof ze voor een schilderij van Jacob van Ruisdael staat, een tafereel dat tijdloos is en goed en eeuwenoud.

Dit natuurlijk, denkt ze. Hierom alleen al. Die wolk volgen die boven het zwarte kantwerk van de bomen voorbij zeilt en toekijken hoe ze over de zee oplost in het grijs.

Ze stapelt de mand vol droge houtblokken en zeult ze naar binnen. Dat doet ze vier keer. Later op de dag gaat het stevig sneeuwen, heeft Magnus gezegd, een extra voorraad kan geen kwaad. Het zal nog wel een paar uren duren voor hij terug is uit de stad; Magnus neemt voor alles wat hij doet ruim de tijd. Als ze nu vertrekt kan ze nog naar het uiterste punt van het schiereiland wandelen, een heel eind door het bos, dan langs het ven en vervolgens het laatste stuk over de gepolijste rotsen tot waar de zee ijzig zwart over ze heen rolt. De witte enveloppe kan wachten.

Ze stapt stevig door, een helder doel, duidelijk traject. De eerste sneeuw heeft nog niet de kans gekregen zich te nestelen aan de binnenkant van het bos, het smalle voetpad is duidelijk zichtbaar. Het is er grijs en somber, geen vogel die zich roert. Dat deert niet. Ze loopt onder de hoge sparren als onder een gewelf dat de wereld buitenhoudt; af en toe vallen, als door glas-in-loodramen,

streepjes zonlicht tussen de stammen en nu en dan kan ze het water tegen de oever horen klotsen. Op de schaarse open plekken liggen pakken opgestoven wit, waaruit de schriële takjes van bosbessenstruiken steken. Ze denkt aan de donkerblauwe bessen die hier 's zomers in overvloed tussen het groen zullen hangen. En aan een opgeschoten kerel die zich languit tussen dicht opeengroeiende struiken liet neerploffen, links en rechts naar de vruchtjes graaide en zuchtte: 'Zweden zien en sterven.'

Ze hadden vijfenvijftig kilometer afgelegd over glooiende wegen tussen bossen zonder eind. Fietsen aan de kant van de weg en dan zwetend de koelte onder de bomen ingedoken. Elza, Marcel en Paul, niet lang afgestudeerd. Ze hadden fietsen en tentjes op de trein richting Stockholm gezet en waren op zoek naar de noordelijke zomer en een idee van onaangetaste wildernis. Ze profiteerden van het allemansrecht om te gaan waar ze wilden, doken in donkere, koele meren en sloegen hun tent op in bossen waar al jarenlang geen levende ziel leek te zijn gezien. Zij en haar vriend en hun vriend. Drie weken lang vormden ze een soepel, seksloos trio, zo voelde het, ongecompliceerd en met de vanzelfsprekendheid die eigen is aan die jaren dat alles nog alle richtingen uit kan gaan.

Niet veel later zou een kronkel van het lot hun levens onherroepelijk aan mekaar klitten. Maar wie denkt aan wat komen gaat wanneer je bij valavond naakt ligt te dobberen in slapend water?

V

Haar rechtervoet plooit als karton, een bliksem schiet door de enkel. Ze gilt en vliegt, handen vooruit, de grond op. Vloekend ligt ze in de modder en grijpt naar haar schoen. Ze denkt meteen aan het ergste: gestruikeld door een donker wordend bos, zoeken naar het papier-tje met de noodtelefoonnummers in de keukenlade, Magnus, waar is mijn gsm, doet de batterij het nog, een wachtkamer op spoed, een onderbeen in het gips.

Ze sleept zich naar een boomstam die ligt weg te rotten, duizelt, krijgt het heet. Te slap om zich op te trekken leunt ze tegen de natte bast. Hier blijven zitten, niet bewegen. Ze sluit de ogen, de pijn zit diep vanbinnen. Een rare kalmte overvalt haar, als een welkome verlamming en ze verzet zich niet. Haar lange, dikke donsjas houdt de warmte vast, als een bed in de winter. Ze ligt ingepakt en het mos is zacht.

Even niets, gewoon liggen.

Packing noemde de therapeute het, een paar maanden terug. Ze had zich laten overtuigen en zat vier dagen lang in een retraitehuis. Gepamperd, gezond gevoed en met rust gelaten. Essentieel onderdeel van de behandeling was een terugkeer naar de bakermat, of iets wat daarop leek. Haar naakte lichaam werd met lauwe olie ingesmeerd en strak in warme doeken gewikkeld, een cocon. Zo lag ze in een schemerende ruimte en keerde ze, willens nillens, terug naar een oerstaat van volstrekte, immobiele geborgenheid. Het lijf vindt dat lekker. En

het brein, dat ondanks zichzelf het gevoel van mentale maagdelijkheid herkent, volgt.

Ze opent de ogen en kijkt op naar de stammen die hoog en ongenaakbaar boven haar uittorenen. Nu opgetild worden, denkt ze, in iemands armen genomen worden en weggedragen.

Wat jammer dat je je met de beste wil van de wereld niet voor de geest kunt halen hoe het was, omzwachteld in iemands armen te liggen. Dat je niet meer weet hoe je door je moeder wordt opgepakt en gewiegd. Hoe je, wang tegen haar boezem, door de keuken wordt gedragen terwijl de kookkachel gloeit en de was te drogen hangt, verpakt in haar warme geur, die ook de geur is van dampende soep en natte kleren. Niets. Geen sprankel. Al die momenten als door een spons opgezogen en dan verdampt.

Nergens ook het beeld van een moeder die haar aanhaalde, later toen ze kleuter was of ouder, die haar over de bol streek. Natuurlijk deed ze dat wel. Onvermijdelijk. Maar Elza ziet het niet. Wat ze ziet zijn de handen van ons Moe, de dikke, door labeur gekloofde knuisten van grootmoeder die de hare warmden als ze na het lange spelen op straat weer binnenkwam. Ze ziet ook vader die hen 's avonds de trap op droeg, soms met drie tegelijk, hen onder zware dekens stopte en in hun wang kneep. Moeder deed dat soort dingen niet. Haar kop stond daar niet naar. Vier stuks klein grut liepen haar voor de voeten, de ene na de andere geboren nog voor ze vijfentwintig was, en het was wasdag of kuisdag of er was eentje ziek. Geen tijd voor flauwekul.

Vader, zachtmoedig, compenseerde met onopvallende, tedere gebaren.

Dat Elza's moeder niet uitblonk in aanhaligheid, deerde het kind niet. Ze was er. Dat volstond. In het huis was moeder alomtegenwoordig. Als een koele, welwillende godin bestierde ze het heelal waarin haar kinderen als planeten wentelden, ze was de onzichtbare, ordenende kracht van hun bestaan. Haar natuurwetten maakten de wereld helder en veilig en 's avonds in bed lagen ze soms te zingen en als ze sliepen waren ze niet bang voor draken of ander gespuis dat hun dromen teisterde.

Dat haar moeder een wezen was van vlees en bloed werd pas duidelijk toen ze tien was. Moeder stond in de huiskamer en veegde met de keukenhanddoek langs haar ogen, starend naar het televisiescherm. Niet de steeds herhaalde beelden van een man die, wuivend in een open limousine, in elkaar zakt en een vrouw die in paniek over de achterkap klautert, verbijsterden het kind dat ze was, maar het feit dat haar moeder, de ongenaakbare, tranen had en ontroerd kon worden door iets zo eindeloos ver verwijderd als de dood van een president in een vreemd land.

Ze gaf niets prijs, die moeder. Wat er in haar omging, was niet voor de kinderen bestemd. Enkel de boeken verrieden dat er een andere moeder bestond. Terwijl het gezin na het avondeten naar *Bonanza* keek, trok zij de keukendeur achter zich dicht en las. Het boek was door een vrijwilliger van het Davidsfonds aan huis geleverd. Als het uit was, zou het mogen aanschrijven bij de andere en prijken achter het glas van de grote

boekenkast in de leefkamer. Die was op maat gemaakt en, zo hoorde Elza later, gekocht op afbetaling. Een zotte kost voor een pril, naoorlogs gezin met één inkomen, vond haar vader. Maar hij had nooit kunnen weerstaan aan de koppigheid van zijn vrouw.

VI

De kilte zit nu in haar botten, ze kan hier niet blijven liggen. Elza krabbelt recht, zet de zere voet op het mos, doet een kleine stap en gromt. De enkel knelt, stuurt pijnscheuten naar boven, maar voetje voor voetje komt ze vooruit. Een paar meter verder ligt een dode den-nentak, ze breekt er het uiteinde af en gebruikt hem als steun. Zo begint ze aan de terugweg, strompelend, op haar hoede voor uitstekende wortels en stenen.

Het licht is als melk, dikke sneeuwvlokken zweven geruisloos tussen de bomen. Ze rilt over haar hele lijf, ze kan niet tegen kou, niet meer. Te veel vanzelfsprekend verwarmde kamers en een slijtend lijf. Als kind vond ze kou heel gewoon. De vele ochtenden dat ze in vriesweer naast haar zus over een ijzige stoep naar school stapte, strak ingeduffeld. Een mager wicht in een logge winterjas met daarover een grofgebreide sjaal, door haar moeder over de borst gekruist en achteraan op de rug dichtgeknoopt. Kou hoorde erbij. Ze was als de nacht die volgt op de dag.

Of later, ze sjokte over bevroren kasseien naar huis. De avond viel al en ze was te lang buiten gebleven. Het verlokkelijke ijs over de ondergelopen weide – winters waren nog winters –, de sensatie van het snelle schuiven over een baantje, spekglad geworden door de kinderschoenen die erover gleden, steeds weer – aanschuiven, rennen, glijden, aanschuiven, rennen, glijden –, het hitsige geroep van de buurmeisjes in de schemering: ze was de tijd uit het oog verloren en nu, terwijl ze verstijfd door de bijna donkere straat naar huis liep, plakte de